

ESTHARANGSZÓNÁL.

Estve van már, elvesz, elhal	A természet ünnepélyes
Minden élet, minden hang	Néma csöndben nyugszik el,
S ünnepélyes énekével	Minden oly figyelve hallja,
Megcsöndül az estharang.	A harang mit énekel.
Jól tudom, hogy mit fejez ki	Lebke szellő suttog, játszik
Tiszta csengő szép szava,	És felkapva szárnyira,
És utána mondom én is:	Oly örömmel hordja szerte:
Üdvözlégy, Szűz Mária!	Üdvözlégy, Szűz Mária!

Elhangzott az estharangszó,
Minden csöndes, néma lett,
Szenderítő félhomály ül
A szunnyadó föld felett.
A szellő nem suttog már itt,
Más vidékre szárnyala:
Csak szívemben zeng még most is:
Üdvözlégy, Szűz Mária!

(Szulik József.)

Ismeretterjesztő előadás.

Zrinyi Miklós, a költő és hadvezér.

Mostanában sűrűn kerül fel az ajkakra gróf Zrinyi Miklósnak, a költőnek, a szigetvári hős hasonlónevű dédunokájának neve, mint azok egyikének, akik elsőnek álmodtak ennek az önálló magyar nemzeti hadseregnek felállításáról egy olyan korban, amely sok vonatkozásban hasonlatos a mienkéhez.

Zrinyi Miklós gróf idejében is szomorú volt az ország állapota. Már akkor több, mint egy százada uralta a pogány török az ország legnagyobb részét, amely az ország szívében elpusztított mindent, ami érték volt. Erdély, a védőbástya, a török hűbérese volt, már szintén a pusztulás szélén állott. Hol volt már akkor Bocskay és Bethlen Gábor Erdélye, amely egyaránt diktált a bécsi udvarnak és a konstantinápolyi portának? A fejedelem hatalma semmivé vált. A török kegyétől függött, ki legyen Erdély névleges ura. Nemesak Erdély végvárai jutottak török kézre, de a magyar hódoltsági területet is jelentősen kiterjesztette a török. Bécs pedig némán, sőt bizonyos örömmel szemlélte a dolgok ilyenén való fordulását. Hiszen elsősorban magyarok pusztultak és ez csak elősegítette azokat a nem is leplezett törekvéseket, hogy a magyarokat éppen úgy letörjék

és beolvasszák a birodalomba, mint ahogyan azt a fehérhegyi csata után a csehekkel tették.

A magyarság legjobbjai — mint Pázmány Péter, Eszterházy nádor, Wesselényi Ferenc és mások sokan — úgy gondoltak, hogy senkitől sem várhatunk segítséget, egyedül a magunk erejére vagyunk utalva. Mert ha Bécs segítségünkre jön is a török kiűzésére, nem sok köszönet lesz abban.

Igy gondolkozott gróf Zrinyi Miklós is, aki pedig szintén inkább a király iránt érzett rokonszenvet. Régi magyar nemzetség tagja volt Zrinyi Miklós, amelynek eredete 1066-ig nyúlik vissza. A dalmát eredetű család tagjai már Nagy Lajos idejében a Zrinyi nevet használják. Azóta is állandó nagy szerepet játszottak a déli végek, Horvátország védelmében. Igen gazdaggá a család 1509-ben, a szigetvári hős édesapjának házassága révén vált, ezt csak fokozta magának a későbbi szigetvári hősnek Frangepán Katalinnal kötött házassága. A tizenhatodik századi gróf Zrinyi Miklós, aki családjából először lett horvát bán, maga is nagykiterjedésű birtokokhoz jutott, amennyiben I. Ferdinánd a török elleni harcai jutalmául neki ajándékozta az egész Muraközt Csákvárral. Már neki is sok baja volt a német tábornokokkal, akik ellene dolgoztak. Gyakran elkédvetlenül vonult vissza, de amikor úgy érezte, hogy a nemzetet kell megvédenie, minden sérelmet félretéve állt helyt egészen a vértanúságig.

Valóságos hagyománnyá válik a családban a nemzeti ügyért való önzetlen kiállás. A név, hagyomány kötelez. Ezt érzi a Zrinyi-nemzetség minden tagja. Kitűnő katona volt a szigetvári hős fia is, akinek egész élete az akkor egyetlen lehetséges harcokban telik el a végek ellen való örökös rajtaütésben. Varasdtól Budáig háborgatja állandóan a törököt. Még kitűnőbb katona a fia, György. Vakmerő vitéz, akitől félnek és remegnek a törökök. Mint faáruuló parasztleány személyesen kémleli ki a kanizsai várat, ettől fogva még rettegettebbé válik a török előtt a Zrinyi név. Már olyan a híre, hogy 24 éves korában Horvát-, Tót- és Dalmát-országok bánja. Két év múlva még nagyobb dicsőség éri. A király az akkor folyó harmincéves háborúba szólítja. A Vág-vonal őrzése a feladata, ez azonban nem elégíti ki a fiatalembert, ezért állandó összeütközésben áll a német vezérekkel, akik támadás helyett csak taktikáznak. Zrinyi György 28 éves korában járvány áldozata lett, bár a közhit ezt a járványt a német hadvezérről „Wallenstein“-nek nevezte. A gyanút azonban semmi sem támasztotta alá.

Két árvája maradt: a kis Miklós és Péter. Gróf Zrinyi Miklós, aki 1620 május elsején született Csáktornyán, hetedik évében volt, amikor atyja meghalt. A két árva nevelését Pázmány Péter felügyelete alatt nagybátyjuk, Batthyány Ferenc veszi magára. Az ő közbenjárására kapja meg Miklós a király-

tól a főlovászmesteri méltóságot s így már nyolc éves korában az ország zászlós ura lett, akinek aláírása szükséges a törvény-cikkek szentesítéséhez. A két gyermek előbb a gráci jezsuiták iskolájába kerül, ahol határozottan magyarnak vallják magukat. Négy évig tanultak Grácban, azután Pázmány vette magá mellé őket Nagyszombatra, hogy teljesen magyar szellemben folytassák tanulmányaikat. Pázmány közvetlen közelében, ahol a maguk forráságában forrnak a nemzeti kérdések, jegecsedik ki a fiatal Zrinyi Miklós hazafisága. Ez csak a nagy mű befejezése, mert gyermekkori emlékei, hős atyjának és elődei-nek példája már kijelölte lelkében az utat, amelyen egész életében haladni fog. Rajongójává válik a magyar nyelvnek és a magyar gondolatnak, olaszországi útja pedig, amelyet tizenhét éves korában tesz meg, nemes hajlamait és képességeit művészi mélységű benyomásokkal gazdagítja. Megismerkedik Tasso, Marino és Machiavelli munkáival, amelyek politikai gondolkodását és költői hajlamait végső formává jegecsítik. Már egy életre szóló programja van a tizenhétéves ifjúnak: kardal és tollal nemzetéért fog küzdeni.

Pályafutása viharos gyorsaságú. Sebesen felfelé ível, hogy aztán örök magyar üstökösként felvillanva, bár utat mutatva, eltűnjön a végtelenben. Alig hogy hazatért ősei birtokára, mint légrádi és muraközi kapitány kiveri a törököt Muraközből és a horvát határokról. Ettől fogva ő a támadó és a török az, aki védekezik. Ez megerősíti őt abban a gondolatban, hogyha a magyarság összefogna, bizony ki tudná verni a törököt. *Csak egy magyar nemzeti hadsereg kellene.* Részt vett a harmincéves háborúban is. 25 éves korában a saját költségén szervezett sereggel vett részt a svédek elleni háborúban és Csehországban. Égernél magát a királyt is megmentette, amikor egy Wrangel nevű svéd tábornok a királyra tört. Ekkor már legendás volt hősiessége. A király zalai és somogyi főispánná, valamint Horvátország kapitányává nevezte ki, ami megfelel ma a tábornoki rangnak.

Mialatt azonban külföldön hadakozott, a török feldúlta az egész Muraközt. Zrinyi most Ali basára támadt és a sokkal nagyobb erővel rendelkező törököt csúfosan elverte. Ezért a diadalért nevezte ki a király 1647-ben, a huszonhatéves fiatal-embert Horvátország bánjává és főkapitányává. Zrinyi Miklós most már az ország harmadik zászlósura lett és megnyílt előtte az út a legmagasabb méltóságok felé. Nyolc év múlva azonban már súlyos mellőzés éri, mikor az 1655-i nádorválasztáskor az udvar kihagyta a jelöltek sorából. Pedig ő bizton számított erre, nem a maga hiúságából, hanem nemzete érdekében. Az az egész magyar történelem másként alakulhatott volna, ha Zrinyi Miklós ekkor nádor lesz, öccséből, Zrinyi Péterből pedig horvát bán. Talán a Hunyadiak dicső korszaka támadt volna fel. Az udvar azonban félt erős magyarságától, nagy népszerű-

ségétől és az erdélyi fejedelemmel való nagy barátságától, széles európai látókörétől.

Igy aztán az ötvenes évek csak kisebb csatározásokat jelentettek Zrinyi Miklós, a hadvezér számára, de ugyanakkor alkalmat adtak a költőnek, hogy a maga ragyogó pályáját szintén befussa. 1651-ben jelent meg Adriaai Tengernek Syrenaja — Groff Zrinyi Miklós címmel, kisebb költeményeinek és époszának, a Szigeti veszedelemnek gyűjteményes kiadása. Ez a Szigeti veszedelem tulajdonképen szintén a politikus Zrinyi Miklós műve. Leírja benne a száz év előtti hősi halált halt dédapjának vértanúságát, küzdelmét a török ellen, amelyből ugyanazokat az összefüggéseket vonja le, amelyek egész életének alap-gondolatát adták: egységes nemzeti összefogás el tudna bánni a törökkel.

Még jobban kitűnik ez a gondolat a Török Áfium ellen való orvosság című riadó-jában, amelyben gyűjtő szavakkal figyelmezteti a magyart a fenyegető veszedelemre, melyet a török jelent. Figyelmezteti nemzetét, hogy ne bizakodjék a szomszédok segítségében, mert nincs egyetlen idegen nemzet sem, amely a mi kedvünkért tegye kockára a maga békességét. Mert a vízbe fúló embertől fél a hajóban ülő is, hogy le ne húzza magával. És kimondja az örökérvényű igazságot: *a magyar csak maga mentheti meg magát magyar hadvezér alatt, állandó nemzeti hadsereggel.* Felajdul benne a ma is élő szálóige: *Ne bántsd a magyart!* Ez a mondat életének vezérlő csillaga és ami hatalmas van, azzal ezt igyekszik megvalósítani. Pedig a császáriak, akiknek támogatniok kellene, elég borsot törnek az orra alá.

Amikor 1660-ban Kanizsán felrobbant a löporos torony, el akarta foglalni, de Bécsből megtiltották, a következő évben is csak nehezen nyugodott bele az udvar, hogy a Mura és Dráva összefolyásánál Új-Zrinyivárát felépítse. Nagy lelkesedéssel végezte ezt a munkát, maga is órákon át talicskázta naponta a földet. Olyan lázas gyorsasággal történt az építkezés, hogy a megdöbbszent szultán megfojtatta a kanizsai basát, mert nem tudta megakadályozni.

Építés közben még ara is jut ideje, hogy egy névtelen levélben gyilkosan megtámadja a német seregek vezérét, Montecuccolit, akinek nevetséges sétahadjárata miatt elpusztul Erdély és Nagyszőlősnél elesik Kemény János fejedelem. Itt ütökzik ki óriási, tragikus ellentét, amely az egész magyarság sorsára rányomja bélyegét. Montecuccoli is, Zrinyi is ugyanannak az uralkodónak vezérei. De míg Zrinyinél vérre és életre megy a dolog, hisz hazájáról van szó, addig Montecuccoli fizetett zsoldos, aki katonai szabályok szerint harcol és az ország sorsa, az emberek élete, vajmi kevest érdekl.

E sétahadjáratért még Montecuccoli is védekezni kénytelen, és azt állítja, hogy a magyarok közt egy képzett katona

sínes és így nem illetékesek eljárásának megítélésében. Zrinyi azt feleli, hogy tudatlan magyar hadvezér, sőt hadnagy sem tette volna, hogy saját seregét semmisítse meg az ellenség helyett. Montecuccolin mindez nem fog, ettől kezdve gyűlöli Zrinyit, de a kitört háborúban tovább folytatja halogató politikáját, aminek eredménye Érsekujvár és három vármegye elvesztése. Ezzel szemben Zrinyi a hadisikerek tüneményes sorozatát hajtja végre. Megveri a törököt végig az egész vonalon: a Szávánál, Mura táján, a Muraközben, Buda táján, Esztergomnál, még az elesett Érsekujvárnál is, megveri a hazavonuló nagyvezért, a keresztény foglyokat kiszabadítja, aztán hirtelen lerohan és megvédi Új-Zrinyivárt, visszaszorítja a Stájerországba betört tatárhordát, majd egy merész lendülettel Óvár alatt teremve megsemmisíti a törökök magyarba öltözött rabló raját. Ennyi diadal után hiábavaló Montecuccoli ármánykodása. A bécsi kormány meghívja Zrinyit a régensburgi tanácskozásba és beleegyeznek az odáig egész szokatlan merész vállalkozásba, az 1664-i téli hadjáratba. Zrinyi elemében van, mintha érezné, hogy ez az utolsó esztendeje. Átkel a Murán Pécsig, Pozsegáig hatol előre, felgyújtja a korabeli hadiépítészet remekét, az eszéki hidat, amely két nap, két éjjel égett. Ezzel el volt vágva a szultán érintkezése a hódoltsággal. Egész Európa ünnepelte a diadalmas hőst, akitől a török úgy rettegett, hogy a török anyák az ő nevével ijesztgették gyermekeiket. A király hercegi rangra akarta emelni, amit azonban ő nem fogadott el, a pápa, a francia, spanyol király, a német és olasz fejedelmek a legválogatottabb kitüntetésekkel halmozták el. Híre, dicsősége Perzsiáig, Kínáig elterjedt. A magyarság pedig istenítette, mint diadalmas hadvezért.

A dicsőség nem sokáig tartott. Montecuccoli addig áskálódott ellene, mígnem ő lett tavasszal a háború fővezére. Montecuccoli ugyan Szentgotthárdnál megverte a törököt nagy nehezen, Zrinyinek végig kellett néznie, hogy a saját várát, Új-Zrinyivárát, mint robbantja fel a török. Csalódását és elkésedését betetőzi, hogy szentgotthárdi győzelem után az udvar Vasvárott olyan gyalázatos békét köt a törökkel, mintha az lett volna a győztes. Nyilvánvaló volt, hogy a német és török meg egyeztek abban, hogy a magyarokat megfékezik és az udvar, csak hogy ezt elérje, mindent megadott a töröknek, amit kívánt.

Merész tervek — tragikus vég.

Az alig párhónapos dicsőség után szörnyű volt az összeomlás. De nemcsak Zrinyinek, hanem minden magyarnak. A mérték betelt. A Bécshez leghűbbek is belátták, hogy élet-halál harc között áll a nemzet. Zrinyi Péter és neje, Frangepán Katalin tárgyalásokba bocsátkoztak a velencei francia követtel azzal

a céllal, hogy Magyarország szakadjon el a Habsburg-háztól és XIV. Lajos alatt Zrinyi Miklós helytartóságával legyen független nemzet a királyság.

Sőt Velence még ennél s tovább ment. Azt szerette volna, ha maga Zrinyi Miklós ül a trónra. Molin, a velencei köztársaság bécsi követ felkérte Gremonville lovagot, a francia király bécsi követét, hogy beszélje rá Zrinyi Miklóst, hogy álljon a magyarok élére, és választassa meg magát magyar királynak. Zrinyi, aki a legvégsőkig hű volt az udvarhoz, végül maga is hajlani kezdett a gondolatra. Milyen másként következett volna be a török hódoltság alóli felszabadulás, ha ez így történt volna. A végzet azonban közbeszólt.

Amikor az udvar látta, az egyetemes magyar felháborodást, a magyarság veztőit, köztük őt is, felhívta Bécsbe, hogy kimagyarozni igyekezzék a szégyenteljes békekötést. Barátai óvták az úttól, de ő még egyszer meg akarta kísérelni, hogy nyiltan beszéljen.

— A tiszta lelkiismeret megveti a hazug híreket.

De barátai tovább érveltek, hogy eselszövény ellen ő sincs biztosítva.

— Semmit se vétettem — felelte —, ha mégis el fogok veszni, ártatlanul, tisztességesen, az igazságért, s hazámért veszek el, amiért a törökkel való gyalázatos békét nem helyeseltem. Így áll a helyzet alig néhány hónappal a nagy ünneplés után. Egy nappal a Bécsbe való utazása előtt 1664 november 18-án hirtelen meghalt. Valószínűleg egy vadkan döfte halálra az agyarával, de éppen a nagy feszültségre való tekintettel elterjedt a hír, hogy megmérgezték, orgyilkos kezek áldozata lett. Ezt soha senkinek sem sikerült bizonyítani.

Halála pótolhatatlan veszteség volt, hívei, köztük öccse, Péter, tovább folytatták az összeesküvést, Zrinyi Péter vérpadon is fejezte be életét. Az események igazolták Zrinyi Miklóst. Bécs szabadította fel az országot és bécsi elnyomás is következett utána. Ez ellen kelt fel a magyarság másik nagy fia, ki szintén a Zrinyiek nemzetségéből származik, a kivégzett Zrinyi Péter leányának, Zrinyi Ilonának fia, II. Rákóczi Ferenc, a nagy fejedelem...

